

KAPITEL 2 / CHAPTER 2 ²

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ACCOUNTING IN THE 21ST CENTURY

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-36-03-010

Вступ

Робити прогнози складно, бо багато факторів можуть впливати на результат. Проте постійно робляться всілякі прогнози: про розвиток економіки, про можливі кризи та їх наслідки, про всесвітнє потепління тощо. Так само і в бухгалтерському обліку робляться прогнози про його розвиток. Слід зазначити, що це лише погляд авторів на можливі шляхи розвитку обліку, але він ґрунтується на вивченні публікацій фахівців та їх опрацюванні авторами.

Бухгалтерський облік фахівці досліджують з різних позицій: найчастіше його аналізують як вид діяльності, іноді як інформаційну технологію, як інститут [1] або як систему [2]. Ми вважаємо, що найперспективнішим є подання обліку у вигляді системи. Таке уявлення бухгалтерського обліку є найповнішим і дає можливість описати його в усьому різноманітті: як інформаційну технологію, і як суспільне явище, і як вид професійної діяльності.

Мета дослідження – розглянути найближчі перспективи розвитку бухгалтерського обліку.

2.1. Бухгалтерський облік як соціотехнічна система: вплив економічних тенденцій.

Найближчим часом можливі дві тенденції розвитку світової економіки. Перша – розвиток економіки з отримання найбільшого прибутку з хижацьким використанням природних ресурсів, безвідносно до того, залишиться у майбутньому хоч якесь природне середовище придатне для життя людства. У

²Authors: Lukin Vladimir Alexandrovich, Peniak Yuliia Sergeevna

Number of characters: 19347

Author's sheets: 0,48

цьому випадку так званий «золотий мільярд» поступово стає в кращому разі «золотим мільйоном», а решта населення житиме за межею бідності. Друга – розвиток економіки з оптимальним збереженням природного середовища та темпів зростання економіки, які не перевищують потреб суспільства («модель збалансованої економіки»).

Якщо розглядати розвиток бухгалтерського обліку як наслідок розвитку економіки, то тут теж можливі варіанти: або продовжиться процес глобалізації, і тоді активно розвиватиметься міжнародна система обліку, або розпочнеться процес фрагментації світової економіки, її поділи на блоки і тоді фахівці, мабуть, почнуть активно розробляти та розвивати регіональні системи обліку.

Що ж до сутності бухгалтерського обліку – це, безумовно, соціальна діяльність. Але на першому рівні, на рівні процедури облік – це жорстка штучна система. Багато вчених зводять весь бухгалтерський облік до вивчення його процедури як до техніки ведення облікових записів. Звідси впливає думка, що науки «бухгалтерський облік» немає – тут усе вже однозначно вирішено. Але така думка не вірна. Останні 100-150 років у розвитку теорії обліку зроблено дуже багато. Але зроблено не у вивченні техніки обліку, а визначаються, які підходи важливіші для теорії та практики обліку, які види оцінки краще використовувати в тому чи іншому випадку, в якому вигляді представляти фінансову звітність та багато іншого. Тому можна говорити про те, що облік це складна соціотехнічна система, що створюється та розвивається за участю людини, її цінностей, досвіду, культури, традицій. Такі системи включають як технічну, і соціальну, особистісну складові.

Тому для обліку не може бути єдиної науково обґрунтованої, справді вірної теорії. Облік розвивається як боротьба різних течій у межах єдиної теорії, яка еволюціонує за розвитком економіки. Цим, мабуть, пояснюється те, що міжнародна система обліку, все-таки не стала домінуючою у більшості країн світу. Багато країн декларують застосування міжнародних стандартів, але застосовують їх із застереженнями, з урахуванням своєї історії розвитку обліку, свого економічного законодавства та своєї напрацьованої практики обліку.

2.2. Підсистеми обліку: класифікація, взаємодія та перспективи.

Більшість авторів, що розглядають облік як систему, виділяють у ній дві основні підсистеми: «наука» та «практика». У першій підсистемі, «наука» – це обґрунтування та пояснення фактів господарського життя, а більш розширено її можна сформулювати так: мета науки бухгалтерський облік – розробка теоретичних положень, які сприяють розвитку практики бухгалтерського обліку, адекватної рівню розвитку економіки країни. У підсистемі «практика» цілі залежать від того, в якому середовищі працює бухгалтер-практик – це приватний бізнес, акціонерне товариство, бюджетна установа тощо. У найбільш загальному вигляді головну мету практики обліку можна визначити як надання користувачам корисної їм інформації.

Бухгалтерський облік – складна система, межі якої можуть змінюватися залежно від цілей дослідження. Для досягнення мети нашого дослідження розподіл на підсистеми (крім поділу на дві: «наука» та «практика») можна продовжити і на наступному (другому) рівні виділити три основні варіанти формування підсистем - залежно від класифікаційних ознак.

1. За складом у бухгалтерському обліку виділяється фінансовий, управлінський та податковий облік. Розглядати майбутній розвиток обліку можна лише в розрізі двох його підсистем: фінансовий та управлінський облік. Прогнозувати розвиток податкової системи і, відповідно, податкового обліку в науковому плані складно.

2. За особливостями ведення обліку можна виділити галузеву складову. Необхідність такого поділу для ведення обліку визнано навіть на рівні міжнародної системи обліку, де окремо розроблено стандарти для громадського сектору економіки та бізнесу. А в бізнесі йде розподіл за його видами на реальний сектор, сектор послуг та фінансовий сектор, який у багатьох країнах настільки випереджає у своєму розвитку реальну економіку, що це стає загрозою для економічної безпеки держав. Тому, одна з головних протиріч сучасного обліку – це протиріччя між промисловою та фінансовою його складовими.

3. За взаємодією із зовнішнім середовищем можна виділити різні підсистеми і, зокрема, такі: «організація обліку», «інформаційна технологія», «професійна освіта», «професійна етика», «інститут обліку», «історія обліку».

Організація обліку. Сюди можна включити і суто організаційну діяльність (формування апарату бухгалтерської служби та розподіл обов'язків між працівниками), і нормування праці бухгалтерів, і організацію документообігу у бухгалтерській службі, і формування технічного забезпечення обліку та багато іншого, що виходить за межі професійних обов'язків звичайного бухгалтера. Тому підсистема «організація обліку» – це і підсистема облікової системи підприємства, і підсистема організаційної системи підприємства. На рівні держави організація обліку полягає у формуванні нормативних актів, що визначають порядок його функціонування (закони, інструкції, стандарти тощо).

У практичному плані чекати великих проривів у цій галузі навряд варто. Тут можливе лише використання все більш прогресивних засобів автоматизації та зміна, у зв'язку з цим, функціональних обов'язків бухгалтерів. У науковому плані тут можливе лише часткове реформування у межах існуючих організаційних структур [3]. З недоліків у дослідженні наукових проблем у сфері організації обліку слід зазначити те, що питання розвитку теорії обліку часто поєднують з організаційними. Так, аналізуючи принципи організації обліку, їх іноді поєднують із принципами ведення фінансового обліку, проте це не те саме.

Інформаційна розробка. Облік входить як складова й у інформаційну систему підприємства. Це та підсистема, з якою система бухгалтерського обліку взаємодіє із зовнішнім середовищем. І насамперед, вона взаємодіє з організаційною системою підприємства, частиною якої вона також є, та з виробничою системою. У ці системи надходить управлінська та фінансова звітність. Інформаційні технології у сфері бухгалтерського обліку останнім часом активно розвиваються за декількома напрямками: вдосконалення програмного забезпечення обліку, впровадження хмарних технологій, впровадження технології big Data та аналіз даних тощо.

Безпосередньо питань розвитку теорії та практики обліку розробка нових

інформаційних технологій не стосується. Однак ці технології розширюють можливості бухгалтера щодо надання даних бухгалтерського обліку для зовнішніх та внутрішніх користувачів. У практичному плані впровадження нових цифрових технологій змінює рівень вимог до бухгалтерів – насамперед, скорочується попит на працівників з невисокою кваліфікацією, а професіонал у сфері обліку та аудиту повинен має навички аналітичної роботи. У науковому плані, напевно, доведеться вирішувати проблеми, пов'язані з оптимізацією обсягів вихідної інформації, тобто з вирішенням протиріччя між прагненням видати максимальні обсяги корисної зовнішнім користувачам інформації та необхідністю при цьому зберегти комерційну таємницю; між обсягами інформації, які можуть вимагати різні групи внутрішніх користувачів та можливостями реального використання ними цих даних тощо. Разом з тим, цифровізація обліку не спричинить скасування науки про бухгалтерський облік. Тут можна говорити тільки про зміну способу реєстрації та зберігання баз даних, прискорення процесів обміну інформацією між підприємцем та державою, підприємцем та його партнерами. Разом з цим виникає і питання щодо перебільшення можливостей інформаційних систем, адже великий обсяг цифрової інформації не завжди дає можливість зробити правильні висновки.

Професійна освіта. Професійна освіта розвивалася поступово з розвитком бухгалтерського обліку. На перших етапах історичного розвитку бухгалтерського обліку спеціальні знання бухгалтера передавалися «з рук до рук», від фахівця-бухгалтера до учня. З появою перших наукових праць та практичних посібників з бухгалтерського обліку з'явилася можливість самостійно вивчати його основи. Надалі з розвитком системи вищої освіти спеціальність «бухгалтер» стала масовою. Основні напрями розвитку спеціальної освіти для бухгалтерів задані Міжнародними стандартами освіти (МСО) для професійних бухгалтерів, розроблені Комітетом з освіти Міжнародної федерації бухгалтерів [4], і ці напрями вважатимуться основою для подальшої роботи з їх вдосконалення. Безумовно, як би не визначалася спеціальність, за якою вищі навчальні заклади готують бухгалтерів, у переліку

спеціальних дисциплін підготовки бухгалтера мають бути три блоки за напрямками облік, контроль та аналіз.

У практичному плані виникає проблема визначення необхідного та достатнього рівня знань майбутніх бухгалтерів. Специфіка підготовки бухгалтера полягає у необхідності працювати в умовах постійної зміни економічних умов та чинної нормативної бази. Бухгалтер повинен не тільки знати практику обліку, але і вміти думати, як бухгалтер формувати своє професійне судження, орієнтуватися у всіх змінах, що виникають.

У науковому плані, розглядаючи питання підготовки бухгалтерів у ВНЗ, необхідно визначитись із переліком обов'язкових до вивчення дисциплін, що належать до блоку бухгалтерських. Перелік компонентів компетентності вже заданий у Міжнародних освітніх стандартах. Однак ці дисципліни мають бути прив'язані до економічної системи конкретної держави. Перелік дисциплін у сфері технічної компетентності згідно з МСО (IES) 2 «Первинна професійна освіта – Технічна компетентність» має включати такі складові: фінансовий облік та звітність; управлінський облік; фінанси та управління фінансами; оподаткування; аудит та підтвердження достовірності; корпоративне управління, управління ризиками та внутрішній контроль; нормативно-правова основа регулювання ділових відносин; інформаційні технології; умови ведення бізнесу та діяльності організації; економіка; бізнес-стратегія та управління бізнесом [4]. Отже, на нашу думку, вивчення бухгалтерського обліку має містити три етапи:

1. Вивчення основ обліку, де розглядається технологія ведення обліку.

2. Вивчення практики обліку у конкретній країні виходячи з діючої у ній нормативної бази (інструкцій, стандартів тощо.). На цьому етапі потрібно вивчити: базовий курс фінансового обліку, галузевий облік, управлінський облік, фінансова звітність, інформаційне (програмне) забезпечення обліку.

3. Вивчення теорії бухгалтерського обліку - це теорія бухгалтерського обліку та основи міжнародної системи обліку (Міжнародні стандарти обліку та звітності).

У зв'язку з впровадженням у практику обліку електронних систем обробки інформації змінюються функції бухгалтера. Як вважає більшість фахівців він стає аналітиком. У зв'язку з цим необхідно посилити блок аналітичних дисциплін, наприклад, у такому напрямку: "Теорія економічного аналізу", далі "Основи системного аналізу", "Фінансовий аналіз", "Управлінський аналіз", і на завершення курс "Основи економічної безпеки", який показує зв'язок між усіма видами інформації, якими має вміти користуватися бухгалтер.

Якщо розглядати облік як підсистему у системі економічних методів управління, то слід визнати, що він є середньою складовою в тріаді підсистем: контроль – облік – аналіз. Першою складовою у цій тріаді є контроль. Він існував і використовувався вже тоді, коли обліку у його нинішньому вигляді ще не було. В свою чергу, аналіз міг виникнути лише за розвиненої системи обліку, і як наслідок її розвитку. Однак, для правильної інтерпретації результатів аналізу важливо, щоб аналітики добре розуміли облік, розбиралися, як було отримано значення аналітичних показників виходячи з облікової політики підприємства.

Професійна етика. Це та складова, необхідність вивчення якої розглядається у стандарті МСО (IES) 4 «Первинна професійна освіта – Професійні цінності, етичні засади та підходи» [4]. У науковому плані питання розробки проблем етики бухгалтера вже поставлені – є міжнародний кодекс етики, у багатьох країнах розроблено національні кодекси, проте на практиці ці кодекси не завжди використовуються. Відповідно до стандарту МСО (IES) 4: «Встановлення рівня професійних цінностей, етичних принципів та підходів, який має бути досягнутий та продемонстрований претендентами на здобуття кваліфікації професійного бухгалтера, повинно відповідати декільком цілям. Воно здійснюється на користь суспільства, підвищує якість роботи професійних бухгалтерів та сприяє зростанню довіри до бухгалтерської професії» [4]. Тому в практичному плані необхідно, щоб до стандартів підготовки бухгалтера було включено як обов'язкова дисципліна вивчення професійної етики бухгалтера. Важливість етичних питань для бухгалтера відзначають багато дослідників [7-8]. У науковому плані дана проблема активно розробляється у двох напрямках:

дослідження в галузі розробки етичних норм діяльності бухгалтера та розробка способів протидії порушенням у роботі бухгалтера, тобто способів розкриття таких порушень.

Інститут обліку. Найближче до системного підходу стоїть саме розгляд обліку як особливий інститут. Проте автори дотримуються тієї точки зору, що інституційний підхід має розглядатися як окремий випадок більш загального системного підходу [9]. Очікувати прямого застосування положень інституційної теорії на практику обліку не можна. Інституційна теорія дає усвідомлення важливості як формальних відносин у обліку, так і неформальних відносин, які у реальності існують між людьми в процесі ведення обліку і висвітленні у звітності його результатів. Інституційна теорія може дати щодо цього багато корисного. І це її практична цінність. У науковому плані зараз тільки закладаються основи інституційної теорії обліку: «і успішність розвитку (або не розвитку) цієї теорії буде залежати і від того, як будуть сприймати подальший бухгалтерський облік: в цілому, як складну систему, до якої застосовні різні методи дослідження, або тільки лише як інститут, тобто окремий різновид такої системи» [9].

Історія обліку. Ця підсистема, здавалося б, не відіграє особливої ролі у підготовці бухгалтерів, однак і для теорії, і для практики обліку важливо розуміти, як розвивався облік у часі та просторі. Вчити історію - це найкращий спосіб прогнозувати глобальні наслідки та визначати майбутні результати. Це і є вплив історії на практику обліку. Суттєвих зрушень у вивченні галузевої складової найближчим часом навряд чи варто очікувати. Ці питання у міжнародній системі обліку вирішені на рівні Міжнародних стандартів обліку та звітності (МСФЗ). Практика обліку постійно висуває нові проблеми, у вирішенні яких задіяні і бухгалтери-практики, і теоретики. У міжнародній системі обліку оперативні зміни до практики обліку (до системи міжнародних стандартів) вносяться за допомогою інтерпретацій (тлумачень), які фактично є доповненням до теорії та практики застосування міжнародної системи обліку. У вітчизняній практиці багато робиться за аналогією з міжнародними стандартами.

Висновок

1. Варіанти майбутнього розвитку бухгалтерського обліку багато в чому залежать від перспектив розвитку світової економіки.

2. Найбільш перспективними напрямками розвитку системи бухгалтерського фінансового обліку у галузі теорії можна вважати наступні:

- розробка та затвердження на національному та міжнародному рівні єдиної термінології бухгалтерського фінансового обліку;

- подальша розробка міжнародних стандартів обліку і звітності та проблем професійного судження. Необхідно виходити з того, що Міжнародні стандарти – це оболонка, коридор можливостей для бухгалтера, у межах якого прийняті рішення вважаються правильними; все, що робиться за рамками стандартів, вважатиметься незаконним, якщо бухгалтер, не довів правильність свого професійного судження, висловленого в конкретній ситуації;

- вирішення протиріччя сучасного обліку між промисловою та фінансовою його складовими;

- в галузі інформаційних технологій доведеться вирішувати проблеми, пов'язані з оптимізацією обсягів вихідної інформації;

3. У галузі практики напрямками розвитку системи бухгалтерського обліку є:

- в галузі інформаційних технологій розроблятимуться все більш сучасні програмні продукти;

- необхідно впроваджувати основи професійної етики у практику підготовки спеціалістів-бухгалтерів;

- у професійному навчанні необхідно виходити з того, що вивчення бухгалтерського обліку має включати три послідовні етапи: вивчення основ обліку; вивчення практики обліку; вивчення теорії бухгалтерського обліку;

4. Інші складові системи обліку (інститут обліку, організація обліку, історія обліку) будуть послідовно розроблятися, проте серйозних результатів у найближчому майбутньому навряд можна очікувати.